

ТЕМПОРАЛЬНІСТЬ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ТА ЗАРПЛАТИ В УКРАЇНІ ЯК МАРКЕР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню ролі продуктивності праці й заробітної плати та їх темпорального співвідношення у формуванні конкурентоспроможності національної економіки. Представлені розрахунки коефіцієнта випередження темпів зростання продуктивності праці та темпів росту середньої заробітної плати в Україні й наведена оцінка їх співставлення. Результати аналізу показали, що коефіцієнт, котрий аналізується, більше за одиницю, а це створює можливості посилення конкурентоспроможності економіки країни.

Ключові слова: продуктивність праці, заробітна плата, ефективність праці, людський розвиток, людський потенціал, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Праця виступає базовим фактором виробництва поряд із капіталом і землею; створює нову вартість, формує людський капітал, забезпечує інновації та технологічний розвиток, впливає на якість продукції та послуг.

Продуктивність праці впливає на собівартість та прибуток ділової активності, чим активізує цінову конкурентоспроможність економічних акторів.

Заробітна плата має три форми прояву. По-перше, виступає як витрати виробництва, що вимагає постійного дослідження динаміки оплати праці та виявлення шляхів економії фонду заробітної плати. З іншого боку, зарплата формує джерело попиту, що активізує ринки, стимулює виробництво продукції та надання послуг. По-друге, зарплата виконує мотиваційну функцію підвищення ефективності праці та інвестицій в людський капітал, людський розвиток.

Продуктивність праці та зарплата взаємопов'язані. Зростання продуктивності праці є основою підвищення оплати, що сприятиме інвестиціям в людський капітал, забезпечує поширення людського потенціалу, а далі результат – підвищення продуктивності праці.

Значимість вказаного ланцюгу обумовлює доцільність постійного дослідження динаміки росту продуктивності праці та темпів зростання заробітної плати, а співставлення руху вказаних індикаторів дозволяє оцінити потенційні можливості конкурентоспроможності економічної системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Результативність праці та її оплати визначені

науковцями як важелі економічного розвитку, котрі обумовлюють соціальні якісні перетворення. Детермінанти, котрі визначають рівень продуктивності праці досліджені Aleksandra Kuzior, Vitaliia Koibichuk, Serhii Drozd, Dymytrii Grytsyshen and Tetiana Vasylieva (2023), матеріали публікації «proved that life expectancy and spending on the public health system in natural terms directly influenced the labor productivity level of the US population».[1] Фактори, котрі викликають зростання ефективності праці описані Shirinov Bashar Habib oglu, Valizade Fidan Mazahir, Huseynov Jamil Zaur oglu (2024). [2] Продуктивність праці як основа економічного розвитку країни та умова досягнення певних життєвих стандартів наведена в праці Michael C. Burda.[3]

Значення оплати праці для проведення реформ економічних систем або окремих сфер життєдіяльності Західних Балкан та України представлено в дослідження Sigma (2024).[4] Роль оплати праці як тригера інновацій та зростання продуктивності праці висвітлена Claudia Fontanari (2024).[5] Ефективність праці та її оплата представлена В.Мікловдою та його колегами як основа для оцінки конкурентоспроможності національної економіки. [6]

При всій широті поглядів, представлених в наукових дослідженнях, залишається поза увагою наукової спільноти такий інструмент розвитку економіки як коефіцієнт, котрий показує співвідношення між темпами зростання продуктивності праці та середньої заробітної плати. Саме цей показник характеризує ефективність й конкурентоспроможність національної економічної системи.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є дослідження ролі коефіцієнта випередження темпів зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами росту середньої заробітної

©Сипливий А.О.,аспірант кафедри економіки, підприємництва та торгівлі ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Ужгород, Україна

плати у процесі забезпечення розвитку людського потенціалу й конкурентоспроможності національної економіки та розрахунок його значення в Україні.

Опис основного матеріалу дослідження. Зростання продуктивності праці є ключовим фактором росту людського капіталу, трудового потенціалу, економічного розвитку країни, що забезпечує збільшення ВВП, зниження інфляції, підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку та зростання реальних доходів і рівня життя населення. Це підвищує ефективність використання ресурсів та створює базу для модернізації економіки.

Основні значення та наслідки зростання продуктивності праці мають широкий діапазон, головними з них можливо виділити наступні:

- Зростання продуктивності праці забезпечує випереджаюче зростання обсягів виробництва порівняно з витратами, послаблює інфляційні процеси, стабілізує торговельний баланс та стимулює економічний розвиток. Саме ріст продуктивності праці забезпечує збільшення прибутковості та, відповідно, рентабельності діяльності економічних гравців.

- У соціальному плані ріст продуктивності праці виступає основним джерелом підвищення рівня життя населення (40-90% зростання рівня життя забезпечується саме цим чинником), що

дозволяє підвищувати заробітну плату без зростання цін.

- Виступає маркером стану системи, що керує соціально-економічним розвитком, вказує на успішну модернізацію виробництва, покращення організації праці, підвищення кваліфікації персоналу та зростання мотивації. Підтверджує задану інтенціальність [7] економічної активності на всіх рівнях управління.

Продуктивність праці є умовою реалізації політики доходів за рахунок збільшення заробітної плати, котра виступає основним мотиватором високоєфективної праці. Взаємозв'язок зростання продуктивності праці та середньої заробітної плати викликає доцільність порівняння їх динамік й аналіз співвідношення темпів росту.

Інструментом аналізу виступає коефіцієнт випередження темпів зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами росту середньої заробітної плати.

Коефіцієнт випередження — це показник, що визначає співвідношення між темпами зростання продуктивності праці та темпами зростання середньої заробітної плати. Він розраховується як індекс продуктивності праці, поділений на індекс середньої заробітної плати. Для ефективної діяльності підприємства має бути більшим за 1. Стан продуктивності праці в Україні та середня зарплата наведені в табл. 1.

Таблиця 1.

Показники ВВП, чисельності зайнятих, продуктивності праці та середньої заробітної плати в Україні [8], [9] с. 15, 22, 87, [10] с.41

	2019	2021	2023	Темп зростання 2021 до 2019
ВВП, млн грн	3977198	5450849	x	x
Кількість зайнятих, тис. осіб	16578,3	15610,0	13255,0	0,94
Продуктивність праці зайнятих, тис. грн	240,0	349,2	x	1,455
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн	10497	14014	17442	1,335

Кількість зайнятих відсутня в статистичному збірнику за 2024 рік, тому данні для аналізу отримані з аналітичної записки Цимбал О.І. Статистичні збірники представляють середню зарплату категорії штатних працівників. За наведеними у таблиці даними, за період з 2019 по 2021 рік ВВП України збільшився на 1 473 651 млн грн, тобто на 37%, що свідчить про розвиток економіки. Економіка України у період

пандемії (2020-2021) демонструвала стійкість завдяки швидкій цифровізації, високому попиту на агропродукцію, адаптації бізнесу та фінансовій підтримці держави. Попри локдаун, значне зростання продемонстрували ІТ-сектор та внутрішня торгівля, а аграрний експорт забезпечив валютні надходження, що дозволило уникнути глибокої кризи.

Швидка реструктуризація економіки України дозволила збільшити рівень продуктивності праці. Якщо більш детально вивчати причини, вони полягають в наступному. Зростання продуктивності праці в Україні у 2020–2021 роках було зумовлене вимушеною цифровізацією, переходом на віддалену роботу та оптимізацією бізнес-процесів. Компанії активніше впроваджували ІТ-інструменти, скорочували неефективні витрати та персонал, що підвищило виробіток на одного працівника.

Дані табл. 1 дозволяють стверджувати, що спостерігається в цей період й швидке зростання заробітної плати в Україні. Як відмічено на сайті umr.com.ua, «у квітні 2021 року рівень заробітної плати штатного працівника установ, підприємств та організацій в Україні зріс до 13 543 грн. Порівняно з аналогічним місяцем минулого року ріст становить 29,8%. Держстат зазначає також, що фактичний розмір середньої зарплати в Україні станом на лютий 2021 року перевищує рівень мінімальної заробітної плати у 2,3 рази. Нагадаємо, розмір мінімальної зарплати в Україні встановлений на рівні 6000 грн. Лідерами серед українських міст за розміром середньої заробітної плати стали:

- Львів. Місто залишається лідером у списку великих українських міст за рівнем середньої зарплати. Її розмір становить 31 655 грн. Місцеві роботодавці готові платити більші суми й досягти показника від 43 500 грн.

- Київ. У столиці середній рівень заробітної плати складає 30 831 грн. Попри велику кількість пропозицій роботи конкуренція між претендентами на вакантні місця у Києві залишається найвищою.

На регіональному рівні найбільше зростання зарплати порівняно з аналогічним періодом 2020 року відбулось у таких областях:

- Рівненська. Рівень заробітної плати штатних працівників зріс на 22,3%.

- Чернівецька. Розмір середньої зарплати в області збільшився на 21,1%.

- Хмельницька. В межах області зафіксовано зростання зарплати на рівні 21,1%».

[11]

Відмічено збільшення й реальної заробітної плати за вказаний період. У 2021 році у порівнянні з 2019 роком середня зарплата у номінальному значенні зросла на 33,5 %. У реальному вимірі темп зростання середньої заробітної плати складає 18,7%. Це призвело до ситуації, коли темп зростання продуктивності праці випереджає темп росту оплати праці.

$$K_{\text{вип}} = \frac{T_3 \text{ прод. праці}}{T_3 \text{ серед. зарплати}} \quad (1)$$

$$K_{\text{вип}} = \frac{1,455}{1,335} = 1,09 \quad (2)$$

Наведені розрахунки показують, що коефіцієнт випередження більше за одиницю, а це означає якісне, інтенсивне зростання економічних можливостей господарства України. При цьому зростає ВВП швидше, ніж фонд оплати праці, стримується інфляція витрат, підвищується міжнародна конкурентоспроможність, зростають інвестиції та податкові надходження, формується база для

довгострокового економічного зростання. Фактично це означає реальне підвищення ефективності економіки. Разом з тим, динаміку співвідношення вказаних показників доцільно уточнити за допомогою розрахунків, котрі враховують інфляційні процеси (табл. 2). В таблиці 2 представлені скореговані результати продуктивності праці та індекси реальної зарплати.

Таблиця 2.

Скорегований ВВП та реальна зарплата штатних працівників в Україні у 2019- 2021 роках [10, с.51, 87]

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	Темп зростання 2021 до 2019
ВРП, млн грн	3560302	3977198	4222026	5450849	5239114	x
Індекс-дефлятор, % до попереднього року	x	108,2	110,3	124,8	134,9	x
Скорегований ВВП, млн. грн.	x	3675784	3827766	4367667	3883702	x

Кількість зайнятих, тис. осіб	x	16578,3	x	15610,0	x	x
Продуктивність праці, розрахована на основі скорегованого ВВП, тис. грн.	x	221,4	x	280,0	x	1,26
Номінальна зарплата, грн.	8865	10497	11591	14014	14847	x
Відсотків до відповідного періоду попереднього року (реальної зарплати)	x	109,8	107,4	110,5	x	x
Розрахунок реальної заробітної плати, грн.	x	9733,7	10454,1	11551,7	x	1,187

Корегування ВВП зроблене шляхом ділення номінального значення за рік на значення дефлятора за той же рік. Розрахунки показали, що темп зростання рівня продуктивності праці за період, що аналізується, складає 1,26, а темп зростання середньої реальної зарплати – 1,19.

В даному випадку коефіцієнт випередження темпів зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами зростання середньої заробітної плати, розрахований виходячи з скорегованих показників (Квип.1) складає:

$$K_{\text{вип.1}} = \frac{1,26}{1,19} = 1,06 \quad (3)$$

Даний показник нижче за коефіцієнт випередження, розрахований за номінальними даними, що візуалізовано на рис.1.

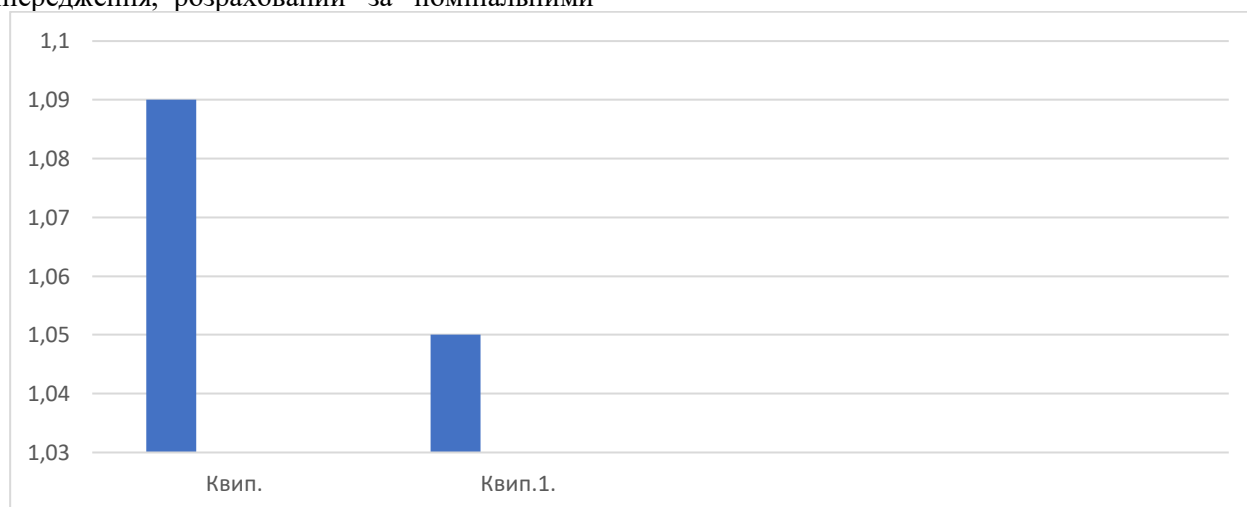

Рис.1. Коефіцієнти випередження темпів зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами зростання середньої заробітної плати в Україні, розраховані виходячи з номінальних та скорегованих даних (складено автором)

Що стосується соціального значення, можливі суперечності: якщо зарплати ростуть повільно, це впливає на те, що купівельна спроможність зростає повільніше, внутрішній попит може відставати, зростає частка прибутку в доходах і зменшується частка праці (нерівність). Якщо розрив надто великий і довготривалий, у країні виникає соціальна напруга, слабшає внутрішній ринок, гальмується споживче зростання.

Якщо коефіцієнт випередження (продуктивність праці / зарплата) нижче одиниці, це означає, що зарплата зростає швидше, ніж продуктивність. Основні наслідки: зростання собівартості продукції, зниження прибутку, ризик інфляції, посилення міграції [12], погіршення людського потенціалу та втрата конкурентоспроможності [13]. Це свідчить про неефективне використання трудових ресурсів та фінансову нестабільність.

Основні наслідки випередження темпів зростання зарплати над продуктивністю наступні:

1. Зростання собівартості продукції, витрати на оплату праці у кожній одиниці товару збільшуються, оскільки працівник виробляє менше продукції, ніж отримує грошей за свій час.

2. Зниження рентабельності та прибутку.

3. Ризик інфляції (цінової спіралі).

4. Втрата конкурентоспроможності, через підвищення цін продукція стає менш привабливою на ринку порівняно з конкурентами.

5. Фінансова нестабільність, недостатність коштів для інвестицій у модернізацію, розвиток технологій або підвищення якості продукції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Коefіцієнт випередження відіграє дві ролі в процесі розвитку національної економіки. По-перше, він є інструментом управління працею та її результатами. По-друге, виступає оціночним індикатором, котрий, а дозволяє оцінити стан управління працею та виявити резерви зниження витрат й одночасно регулювати інфляцію. УЦ випадку, коли показник випередження більше за одиницю, національна економіка отримує додаткову прибутковість, більш ефективно використання

ресурсів, що надає більші можливості сталого розвитку у формування довготривалої конкурентоспроможності. У разі, коли коефіцієнт випередження менше за одиницю, виникає ситуація нераціонального витрачання праці та її оплати, ризики інфляції, зниження ефективності роботи економічної системи країни в цілому.

Представлені розрахунки дозволяють стверджувати, що коефіцієнт випередження темпів зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами росту середньої заробітної плати у номінальному виразі набуває значення більше за одиницю. В статті наведені розрахунки продуктивності праці, котра оцінена за скорегованим ВВП, а також реальна заробітна плата. Все це дозволило розрахувати уточнений показник співвідношення динамік продуктивності праці та середньої заробітної плати, котрий також перевищує одиницю.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що в Україні є потенційні можливості формування конкурентоспроможності й сталого розвитку економічної системи.

У подальших дослідженнях заплановано провести ґрунтовний аналіз продуктивності праці та факторів, котрі обумовлюють її поведінку в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aleksandra Kuzior, Vitaliia Koibichuk, Serhii Drozd, Dymytrii Grytsyshen and Tetiana Vasylieva. Determinants of labor productivity in the USA. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. № 21(4), 724-739. doi:10.21511/ppm.21(4).2023.54
2. Shirinov Bashar Habib oglu, Valizade Fidan Mazahir, Huseynov Jamil Zaur oglu. FACTORS AFFECTING THE EFFICIENCY OF LABOR PRODUCTIVITY OF THE ENTERPRISE. *Economy and enterprise management*. 2024. №3. С.105-113.
3. Burda, M. C. Aggregate labor productivity. *IZA World of Labor*. 2018: 435 doi: 10.15185/izawol.435
4. Salary systems in public administration and their reforms Guidance for SIGMA partners. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/06/salary-systems-in-public-administration-and-their-reforms_40fa6658/8f08a005-en.pdf (дата звернення: 17.02.2026).
5. Claudia Fontanari. The role of wages in triggering innovation and productivity: A dynamic exploration for European economies. *Economic Modelling*. 2024. Volume 130. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2023.106571>.
6. Мікловда В.П., Кубиній Н.Ю., Мошак С.М. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці. Демографія та соціальна економіка. 2015. No 3. С. 199–208. Miklovda V. P., Kubinii N. Ju., Moshak S. M. (2015) Reitynh konkurentospromozhnosti Ukrainy za kryteriiem efektyvnosti pratsi [Rating of competitiveness of Ukraine according to the criterion of labor efficiency]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy, vol. 3, pp. 199–208. (in Ukrainian)
7. Kubiniy N., Kubiniy V. Intention for trust in a synergic economic system. Стратегічні імперативи сучасного менеджменту: зб. матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції [Електронний ресурс]. К.: КНЕУ, 2022. С.23-25. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6770/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%96%D0%BC%D0%B>

F%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=23 (дата звернення: 15.10.2023). Kubiniy N., Kubiniy V. (2022) Intention for trust in a synergic economic system. *Stratehichni imperatyvy suchasnoho menedzhmentu: zb. materialiv VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii–K.*: KNEU pp.23-25

8. Цимбал О.І. Аналіз стану та проблем ринку праці: наявна та прогнозована кількість людей за категоріями (регіони, професії, статус зайнятості тощо) Дискусія з представлення результатів досліджень у рамках наукової платформи при Мінекономіки. <https://me.gov.ua/download/b658f2bb-6f94-406a-8d0b-01b83c624f8b/file.pdf>. (дата звернення: 16 лютого 2026р.).

9. Статистичний щорічник України. 2023. Київ, 2024. 267с.

10. Статистичний щорічник України. 2022. Київ, 2023. 395с.

11. Зростання середнього рівня заробітної плати в Україні продовжується. <https://umr.ua/news/3889> (дата звернення: 16 лютого 2026р.).

12. Кубиній Н., Ножов Е., Афанасьєв Д. Людський капітал, мобільність та міграція: стратегічні функції. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2025. № 3(92). DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2025-3-06>. Kubinij, N., Nozhov, E., Afanas'iev, D. (2025). «Human capital, mobility and migration: strategic functions». *Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti*. № 3(92). DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2025-3-06>.

13. Мікловда В.П., Шандор Ф.Ф., Кубиній Н.Ю., Мошак С.М., Дідович Ю.О., Огородник В.О., Максимчук Я.С., Кубиній В.В. Конкуреноспроможність економічних систем та стратегічне управління нею: гносеологічний та утилітарний ракурси : монографія. Мукачево : Карпатська вежа, 2015. 420 с. Miklovda, V.P., Shandor, F.F., Kubiniy, N.Yu., Moshak, S.M., Didovych, Yu.O., Ohorodnyk, V.O., Maksymchuk, Ya.S., & Kubiniy, V.V. (2015). *Konkurentospromozhnist ekonomichnykh system ta stratehichne upravlinnia neiu: hnoseolohichni ta utylitarni rakursy: monohrafiia* [Competitiveness of economic systems and strategic management: epistemological and utilitarian perspectives: monograph]. Mukachevo: Karpatska vezha. [in Ukrainian].

REFERENCE

1. Aleksandra Kuzior, Vitaliia Koibichuk, Serhii Drozd, Dymytrii Grytsyshen and Tetiana Vasylieva. (2023). Determinants of labor productivity in the USA. *Problems and Perspectives in Management*. 21(4), 724-739. doi:10.21511/ppm.21(4).2023.54

2. Shirinov Bashar Habib oglu, Valizade Fidan Mazahir, Huseynov Jamil Zaur oglu. (2024). FACTORS AFFECTING THE EFFICIENCY OF LABOR PRODUCTIVITY OF THE ENTERPRISE. *Economy and enterprise management*. 3. 105-113.

3. Burda, M. C. Aggregate labor productivity. *IZA World of Labor*. 2018: 435 doi: 10.15185/izawol.435

4. Salary systems in public administration and their reforms Guidance for SIGMA partners. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/06/salary-systems-in-public-administration-and-their-reforms_40fa6658/8f08a005-en.pdf (date of access: 17.02.2026).

5. Claudia Fontanari. The role of wages in triggering innovation and productivity: A dynamic exploration for European economies. *Economic Modelling*. 2024. Volume 130. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2023.106571>.

6. Miklovda V. P., Kubinii N. Iu., Moshak S. M. (2015) Reitynh konkurentospromozhnosti Ukrainy za kryteriiem efektyvnosti pratsi [Rating of competitiveness of Ukraine according to the criterion of labor efficiency]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, vol. 3, pp. 199–208. (in Ukrainian).

7. Kubiniy N., Kubiniy V. (2022) Intention for trust in a synergic economic system. *Stratehichni imperatyvy suchasnoho menedzhmentu: zb. materialiv VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii–K.*: KNEU pp.23-25(in Ukrainian).

8. Tsymbal O.I. Analiz stanu ta problem rynku pratsi: naiavna ta prohnozovana killkist liudei za katehoriiami (rehiony, profesii, status zainiatosti toshcho) Dyskusiia z predstavlennia rezultativ doslidzhen u ramkakh naukovoi platformy pry Minekonomiky. [Analysis of the state and problems of the labor market: the current and projected number of people by categories (regions, professions, employment status, etc.) Discussion on the presentation of research results within the framework of the scientific platform at the

Ministry of Economy.] <https://me.gov.ua/download/b658f2bb-6f94-406a-8d0b-01b83c624f8b/file.pdf>. ((date of access: 17.02.2026). (in Ukrainian).

9. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy [Statistical Yearbook of Ukraine]. 2023. Kyiv, 2024. 267. (in Ukrainian).

10. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy. [Statistical Yearbook of Ukraine]. . 2022. Kyiv, 2023. 395. (in Ukrainian).

11. Zrostannia serednoho rivnia zarobitnoi platy v Ukraini prodovzhuietsia. [The average wage in Ukraine continues to grow] <https://umn.ua/news/3889> (date of access: 17.02.2026). (in Ukrainian).

12. Kubiniy, N., Nozhov, E., Afanas'iev, D. (2025). «Human capital, mobility and migration: strategic functions». Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti. № 3(92). DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2025-3-06> (date of access: 17.02.2026). (in Ukrainian).

13. Miklovda, V.P., Shandor, F.F., Kubiniy, N.Yu., Moshak, S.M., Didovych, Yu.O., Ohorodnyk, V.O., Maksymchuk, Ya.S., & Kubiniy, V.V. (2015). Konkurentospromozhnist ekonomichnykh system ta stratehichne upravlinnia neiu: hnoseolohichni ta utylitarnyi rakursy: monohrafiia [Competitiveness of economic systems and strategic management: epistemological and utilitarian perspectives: monograph]. Mukachevo: Karpatska vezha. (in Ukrainian).

Отримано 11.03.2026